

Poglavje 9

Oskrba svinj krškopoljskega prašiča ¹

Milena Kovač, Špela Malovrh

9.1 Uvod

Pasma krškopoljski prašič je avtohtona pasma, ki so jo odlikovale skromnost in prilagojenost na naše razmere. Dandanes je standard višji tudi pri reji prašičev in zapisan v zakonodaji. Tako moramo pri reji spoštovati veterinarsko in zootehniško zakonodajo, zakonodajo o zaščiti živali in kakovosti krme. Prireja po živali je pri krškopoljski pasmi nekoliko manjša kot pri tradicionalnih genotipih, vendar v urejenih rejah lahko dosegajo dobre rezultate. To pa zahteva primerno oskrbo svinj, bolj prilagojeno potrebam živali v posameznih proizvodnih fazah. Potreb prašičev avtohtone pasme ne poznamo dobro, zato pri oskrbi izhajamo ali iz tradicije (skromno, pogosto preskromno) ali oskrbe tradicionalnih genotipov (preobilno). Le z dobrim opazovanjem in ocenjevanjem kondicije lahko prilagajamo obroke.

V času laktacije je oskrba svinje ključna za zdravje, prirejo in dobro počutje svinje in njenih pujskov. Tudi pri rejcih krškopoljskih prašičev pričakujemo, da bodo zadovoljni, če je veliko zdravih, vitalnih in rastnih pujskov. Vsak dodaten pujski, ki ga priredi na gnezdo ali svinjo letno, prinaša dodaten prihodek, priboljšek in veselje vsakemu rejcu. Poenostavljanje oskrbe doječih svinj hitro privede do slabih pogojev za novorojene pujske in vodi do izčrpanosti svinje. To velja tako za čistočo, kakovost zraka kot za oskrbo svinje z vodo in krmo. Na uspeh pri vzreji pujskov veliko pomeni tudi priprava svinje na laktacijo v obdobju brejosti. Pri oskrbi doječih svinj krškopoljske pasme lahko izhajamo iz potreb živali tradicionalnih pasem, saj za avtohtone pasme težko najdemo primerne standarde.

Po odstavitvi svinje, ki je bila v brejosti in laktaciji pravilno oskrbovana in je v primerni kondiciji, ni nobene potrebe, da bi svinje ne pripustili čim prej po odstavitvi. Pri nekaterih načinih reje je pripust mogoč tudi v času laktacije. Rejci krškopoljskega prašiča skupini svinj z merjascem radi dodajo odstavljenе svinje na pašo. To ni najprimernejši način. Poskrbimo, da svinja uspešno presuši (krmljenje) in jo stimuliramo za ponovni pripust (stimulacija z merjascem). Če so svinje v dobri kondiciji, se ob stiku z merjascem bukajo praviloma že 5. dan po odstavitvi. Tako lahko zagotovimo nadzorovan pripust. Kadar imamo možnost za oblikovanje skupin (dovolj velika čreda), je najprimernejši čas za grupiranje takoj po odstavitvi. Krmljenje pred pripustom naj bi bilo tudi obilno.

Pripuščenim svinjam zmanjšamo obrok ali pa jim dajemo skromnejši obrok. Čeprav je nujno tudi v brejosti zagotoviti vsa pomembna hranila in je potrebno preveriti, da so svinje ustrezno

¹ Prispevek je sofinanciran v okviru projekta CRP "Celovite rešitve sistemov v reji prašičev z namenom izboljšanja konkurenčnosti slovenske prašičereje" 2011-2014 (V4-1111)

krmljene, sta prvi tretjini brejosti obdobji, kjer se da nekaj prihraniti in vključevati večje količine voluminozne krme in okopavin. Količino krme nekoliko povečamo za svinje, ki so v laktaciji preveč shujšale. Brejost je tako lahko tudi čas, ki ga svinje preživijo na paši.

V prispevku obravnavamo predvsem oskrbo svinj in pujskov do odstavitve.

9.2 Laktacija

Na red v reji kaže tudi dolžina laktacije pri doječih svinjah. Če so laktacije v reji različno dolge, to kaže v prvi vrsti na to, da je reja neurejena in zelo verjetno rejec ne skrbi dobro za prašiče. Tako rejec odstavlja nenačrtno, pri čemer pa je značilno, da pujskov ne pripravi na odstavitve.

Dolžina laktacije bo praviloma nekoliko daljša kot pri modernih genotipih. Vsekakor se rejci avtohtone pasme ne bodo pogosto odločali za odstavljanje pujskov pred četrtem tednom starosti, bolj primerno je odstavljanje okrog petega tedna starosti. Ekološki rejci imajo predpisano, da laktacija traja najmanj 40 dni (2008/889/ES, 2008). Veliko daljše laktacije se tudi ne priporoča, ker se svinja preveč izčrpa. Pri daljših laktacijah pujskom vsaj omejujemo dostop do svinje s pripiranjem. S tem lahko svinjo že znatno razbremenimo in se lahko v tem času postopnega odstavljanja tudi že buka. Istočasno pa dosežemo, da se pujski navadijo na novo krmo.

Ko se rejec odloči za določen sistem reje, se odloči tudi za ustrezno dolžino laktacije in potem tudi poskrbi, da so pujski ob odstavitvi približno enake starosti. To je pomembno zato, da svinje ne odstavimo preveč shujšane in se hkrati pri oskrbi odstavljenih pujskov naredi čim manj napak. Oskrba odstavljenih pujskov je sicer zahtevna ne glede na starost ob odstavitvi.

Pujski so na naših kmetijah s krškopoljskimi prašiči ob odstavitvi stari od 4 do 12 tednov (slika 9 na strani 115), posamezne laktacije pa so še daljše. Laktacije, krajše od 28 dni, so le v primerih, ko je s svinjo ali pujski kaj narobe. Pujski, ki so odstavljeni stari štiri ali pet tednov potrebujejo še krmo z lahko prebavljivimi hranili, poznano pod imenom preštarter, slednji, ki so trikrat starejši, pa so sicer malo preveč razvajeni, a bi lahko imeli že običajen obrok za tekače. V rejah, kjer se odstavlja kadarkoli, znajo skromno poskrbeti za starejše odstavljenke, za mlajše pa sploh ne. Neizenačenost živali pomeni preprosto, da imamo v hlevu živali z zelo različnimi potrebami, ki jih z nekaj obroki pravzaprav ne moremo oskrbeti pravilno.

Dolžina laktacije mora biti v reji izbrana glede na dobro počutje svinje (krajša) in pujskov (daljša), načina reje odstavljenih pujskov in zakonodajo. Ko rejec izbere za njegovo rejo najprimernejšo dolžino laktacije, se je naj tudi kar najbolj drži. Pujske praviloma odstavlja po starosti čimbolj izenačene, vendar pa bo svinje, ki so prasile dovolj skupaj odstavil hkrati. Tako bo lažje oblikoval skupino svinj in skupino odstavljenih pujskov. Nikakor pa ne more združevati v skupino po starosti in masi neizenačenih pujskov. Nekoliko daljšo laktacijo naj imajo svinje po prvi pravitvi, starejši ob odstavitvi pa so lahko nekoliko slabotnejši pujski (Kovač in sod., 2014d).

9.3 Oskrba svinj v prasilišču

Tudi pri krškopoljskem prašiču je oskrba svinj in pujskov v prasilišču podobna kot pri tradicionalnih ali modernih genotipih, ki smo jih predstavili v prispevku (Ule in sod., 2012). Priporočila smiselno prilagodimo, vsekakor pa pazimo na higieno in biovarnostne ukrepe, kakovost zraka in oskrbo živali. Osnovne napotke lahko strnemo v naslednjih alinejah.

- Po izselitvi svinje in pujskov iz prasiatvenega kotca kotec temeljito očistimo in operemo. Očiščenost preverimo z belo krpo, ki se naj pri brisanju površin v ustrezno opranih kotcih ne zamaže. Očiščene kotce razkužimo in jih pustimo nekaj dni prazne, da se dobro razkužijo in osušijo. Pregledamo delovanje naprav, saj je to priložnost za manjša vzdrževalna dela.
- Svinjo naselimo v prasiatveni kotec 5 -7 dni pred predvideno prasiatvijo, da se svinja lahko privadi na novo okolje in v miru pripravi na prasiatev. Pred zadnjim tednom pred prasiatvijo morajo biti svinje v skupini ali individualnih stojščih, ki omogočajo obračanje in socialni stik z drugimi svinjami (slika 1).
- Minimalni standardi za rejo prašičev zahtevajo, da svinjo pred naselitvijo v prasilišče operemo.
- Če so v prasiatvenem kotcu tla polna, priporočamo nastiljanje s slamo, da svinji s tem omogočimo gradnjo gnezda. Že v manjših količinah slama služi kot material za zaposlitev.
- S pričetkom prasiatve gnezdo ogrejemo na 30 - 35 °C. Tudi pri avtohtoni pasmi priporočamo zaprto gnezdo z ogrevanjem, ki se ga enostavno regulira.
- Prasiatev nadzorujemo in po potrebi pri porodu svinji pomagamo. Poskrbimo, da so pujski hitro na toplem in po rojstvu vseh pujskov tudi čim prej pijejo mleživo pri materi.
- Preživitev pujskov je močno odvisna od oskrbe v prvem tednu po rojstvu, zlasti prvih 24-tih urah. Zato je priporočljivo, da rejec spremlja razvoj gnezda in pomaga posameznim pujskom, da popijejo dovolj mleka in so na toplem.
- Redno čistimo kotec, gnezdo, korito, odstranimo ostanke krme, preverjamo delovanje napajalnikov.
- Menjamo nastil. Pozimi kotec bolj nastiljamo, poleti pa lahko dodajamo manjšo količino slame, da svinji ni prevroče. Manjša količina slame ali voluminozne krme kot materiala za zaposlitev je lahko ponujena tudi na izpustu.
- Ogrevanje gnezda prilagajamo potrebam pujskov, ki jih najbolje ocenimo z opazovanjem pujskov. Če se gnetejo na kupu, jih zebe. Kadar pa so razpršeni po kotcu in se ne zadržujejo v gnezdu, pa jim je vroče. Če se pujski po sesanju umikajo v gnezdo, je tudi manj možnosti poleganja.

9.3.1 Krmljenje svinj in oskrba z vodo

Sveža pitna voda mora biti svinjam vedno dostopna. V času laktacije svinje potrebujejo večje količine vode, zato morajo biti za svinje nameščeni napajalniki, ki omogočajo pretok 2 l/min. Pomembna je tudi izbira mesta in višine namestitve, kar je povezano z izvedbo napajalnika. Ročno napajanje nikakor ni rešitev!

Svinjam v času laktacije krmimo kompletno krmno mešanico, ki je bogata tako z energijo kot beljakovinami. Praviloma pokladamo svinjam krmne mešanice po volji, kar pomeni, da ima krma praktično ves čas na razpolago v neomejenih količinah. Okopavine in voluminozna krma je v tem času predvsem dodatek, ki ga pokladamo le v manjših količinah. Ker moramo zagotoviti, da je krma sveža in se ne navzame neprijetnih vonjev, jo pokladamo večkrat, praviloma v pet enakomerno razporejenih obrokih preko celega dne. Pred nasutjem novega obroka, korito temeljito očistimo. S tem preprečimo tudi plesnenje krme v koritu. Svinje v času laktacije potrebujejo hranilne snovi za vzdrževanje in tvorbo mleka, kar pomeni, da je svinjam potrebno povečati količino prebavljivih hranilnih snovi v krmnem obroku. Praviloma naj svinja zaužije 2.5 kg krmne mešanice zase in 0.5 kg krme za vsakega pujska, količino pa prilagajamo ješčnosti. Če krma v koritu ostaja, obroke nekoliko zmanjšamo in povečamo, ko opazimo, da bi svinja pojedla še več.

Na kmetijah pogosto najdemo tako presuhe (slika 2) kot predebele krškopoljske svinje. Ne moremo se izgovarjati na zaloge krme. Zelo veliko krme na kmetijah se izgubi zaradi neprilagodnega načina pokladanja. Obroke načrtujemo na daljši rok in količini zalog pravočasno prilagodimo stalež prašičev. S krmo pametno ravnamo tudi, če prašičem ne pokladamo krme kar povprek. Prašiči imajo v posameznih fazah rasti ali priraje različne potrebe. Tako doječim svinjam, pujskom in tekačem (do 30 kg) ne smemo omejevati krme, ampak jih krmimo po volji. V drugih obdobjih so obroki skromnejši, vendar moramo kljub temu pokriti potrebe prašičev po hranilih. Da pa tem prašičem potešimo lakoto, jih krmimo več z voluminozno krmo ali okopavinami. Za načrtovanje potrebnih količin posameznih komponent krme je potrebno poleg števila prašičev poznati tudi sestavo obrokov in predvidene dnevne količine krme, ki jo naj prašiči zaužijejo in pa raztrosijo. Raztros krme je odvisen predvsem od ureditve krmilnikov in načina pokladanja.

Na ješčnost svinje v laktaciji vplivajo številni faktorji, ki jih lahko razdelimo v štiri sklope, vezane na žival in okolje.

1. Pri **svinji** na ješčnost vplivajo genotip, starost oz. zaporedna prasitev, velikost gnezda in stadij laktacije, med najpomembnejše vplive pa sodita tudi telesna masa (velikost) in sestava telesa, ki sta neposredna pokazatelja priprave svinje na laktacijo. Svinje z večjo telesno maso bodo pri isti zamaščenosti zaužile več krme. Prašiči genotipov, ki so nagnjeni k večji zamaščenosti, kamor sodi tudi pasma krškopoljski prašič, so sicer bolj ješči od mesnatih genotipov. Pri predebelih svinjah pa opazamo, da so v času laktacije manj ješče in bolj shujšajo, zato je primerno, da so svinje proti koncu v dobri kondiciji, vendar ne pretirano zamaščene.

2. Pri ureditvi **kotca** smo že poudarili, da mora biti v prasilišču za svinje hladno, saj bodo tako več pojedle. Ker ne pijejo potrpežljivo, je pomemben tudi stalen dostop do vode. Mokro krmljenje v času laktacije ni najboljša rešitev, možnost vlaženja iz napajalnika, nameščenega nad koritom, je za povečanje ješčnosti dobrodošlo, manj prikladno pa je za vzdrževanje čistoče. Na ješčnost vplivajo še nekateri drugi dejavniki okolja, kot npr. vlažnost, tip tal, oblika krmilnika itd.
3. Na ješčnost vpliva tudi okusnost in prebavljivost **krme**, količina ponujene krme, fizična oblika krme (velikost delcev, moka, peleti). Svinje na obrok, ki ga bodo dobivale med laktacijo, privajamo v omejenih količinah, od tretjega dne po prasiatvi do odstavitve pa jih krmimo po volji. Na ješčnost pomembno vplivamo tudi s povečevanjem števila obrokov. Pri pripravi krmnih obrokov moramo biti najbolj pazljivi tako glede kakovosti komponent kot uravnoveženosti obroka pri doječih svinjah, pujskih in tekačih, in sicer ne glede na genotip.
4. V naših razmerah velja posebej poudariti pomen splošnega **zdravstvenega stanja** v celotni čredi ali samo pri posameznih živali. Obbolele živali bodo zauživale manj. Tako je nenadno ostajanje krme v krmilniku prvi znak pojava bolezni. V reji, kjer je splošno zdravstveno stanje slabše, bo ješčnost slabša, slabši pa bo tudi izkoristek krme.

9.3.2 Priprava pujskov na odstavitev

Čista pitna voda mora biti pujskom na voljo takoj po rojstvu. Pujskom lahko nastavimo vodo v posode ali koritaste napajalnike. Tudi cucelj napajalniki s pretokom 0.3 l/min so primerni. V posodah je potrebno vodo redno vsak dan menjati in redno pregledovati. Kadarkoli je voda v posodi umazana, jo zamenjamo.

Pujske že zgodaj navajamo na krmo, in sicer od prvega tedna dalje. To je pomembno zlasti v rejah, kjer zgodaj odstavlajo, saj bodo le tako pujski ob odstavitvi že sposobni zaužiti zadostne količine krme in jim odstavev ne bo predstavljala prevelikega stresa. Tudi pri daljših laktacijah ne kaže pričeti z dokrmljevanjem veliko kasneje, saj pujskom že v drugem tednu prične primanjkovati hranil za optimalno rast, kasneje pa se razkorak med potrebami in hranili v popitem mleku vedno bolj povečuje. Privajanje pujskov na krmo s škrobom traja najmanj 14 dni, saj morajo krmo najprej najti, potreben pa je tudi čas za razvoj prebavil. Krma naj bo lahko prebavljiva, okusna in kakovostna, najbolje je, da rejci to krmo kupijo. Izplača se izbrati zelo kakovostno krmo, čeprav je morda nekoliko dražja. Kupujemo jo v količinah, ki jih lahko sproti porabimo. Porabo krme pri pujskih spremljamo, pokladamo v manjših količinah večkrat na dan: staro zavržemo in pokladamo vedno svežo krmo.

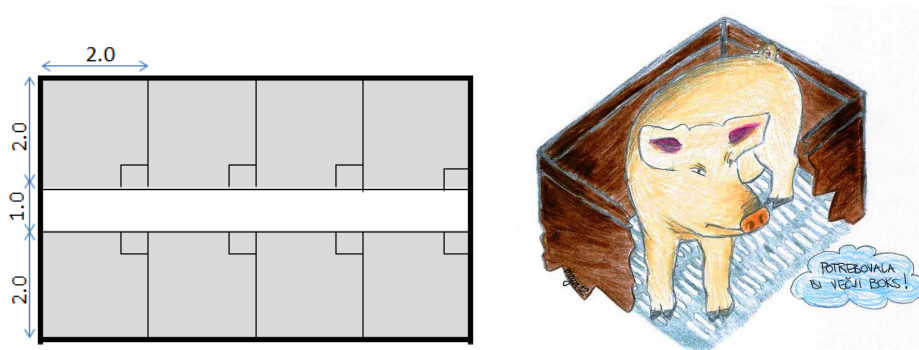
Za dokrmljevanje večjih gnezd je priporočljivo dodajanje mlečnega nadomestka za pujske. Majhni pujski še ne zaužijejo zadostnih količin krme, prav tako pa krmo na osnovi škroba ne prebavljajo dobro. Omenimo lahko še nekaj alternativ pri dokrmljevanju pujskov. Tako k privajanju pripomore že, če po tleh posujemo nekaj zmetega žita ali krme. Tla morajo biti čista. Včasih so pujskom ponujali v mleko namočen kruh. Priporočljiva je tudi priprava sve-

žega probiotičnega jogurta. Živila morajo biti sveža in neoporečna, saj so hitro pokvarljiva in lahko naredijo veliko škode.

9.3.3 Pregled svinj pred odstavitvijo

Najprimernejši čas za pregled in presojo sposobnosti svinje za nadaljnjo reprodukcijo je tik pred odstavitvijo (Ule in sod., 2012; Kovač, 2013). Takrat lahko rejec oceni vzrejeno gnezdo, posamezne pujske, zunanost in produktivnost svinje. Produktivnost in morebitne značilnosti (agresivnost) naj bi si rejec zapisoval na hlevsko kartico svinje. Pri presoji plodnosti naj bi upošteval tri zaporedne prasiatve, zato je dober pregled nad produktivnostjo pomemben. Še najbolje bi bilo, če bi se rejec lahko poslužil izračunanih plemenskih vrednosti, ki ne nakazujejo samo, kaj svinje prenašajo v naslednjo generacijo, ampak tudi kolikšno prirejo lahko pričakujemo od svinje v prihodnosti. Pred odstavitvijo ocenimo kondicijo in funkcionalne lastnosti svinje in pujskov.

Svinj krškopoljske pasme zaenkrat rejci še ne morejo odbirati ob odstavitvi po plemenskih vrednostih, saj jih zaradi manjšega števila svinj, nerednega dotoka in nezanesljivosti podatkov (Ule in Kovač, 2015) ne izračunavamo. Svinje pa lahko pregledajo velikost in izenačenost gnezda, ocenijo rast pujskov, zdravstveno stanje in izgled zunanosti svinje in pujskov, pogostnost pojavljanja dednih napak in presodijo plodnost svinje. Po odstavitvi je tudi čas za izločitev agresivnih svinj. Tudi pri krškopoljskem prašiču je pomembno, da obdržimo le svinje, ki bodo lahko poskrbele za pujske v naslednjem gnezdu.

Slika 1: Individualna uhlevitev s prostimi svinjami za manjše črede

9.4 Oskrba svinj v pripustišču

Tudi pri reji krškopoljskih svinj je osnovni namen prireja pujskov, zato mora rejec svinje rediti tako, da jih bo lahko čim prej ponovno pripustil. Najlažje je svinjo obrežiti takoj po odstavitvi. Če je odstavljen v primerni kondiciji in ji omogočimo "vasovanje" merjasca

(Kovač in sod., 2014b), se bo velika večina svinj (tudi nad 90 %) bukala na 5. dan po odstavitvi. Ta pripust je med bolj uspešnimi, tudi pričakovano gnezdo je lahko veliko. Tako dobimo lahko tudi pri nekoliko daljši laktaciji dve prasitvi na svinjo letno, kar bi moral biti cilj tudi pri rejcih krškopoljskih prašičev.

Po odstavitvi svinje uhlevimo v skupino ali na individualna stojišča. Skupine lahko oblikujemo v večjih rejah, kjer hkrati odstavimo več svinj. Reje s krškopoljskim prašičem so manjše, saj imajo največkrat manj kot 10 svinj v čredi. To pa pomeni, da nima možnosti oblikovanja skupin. Tako bo najbrž uhlevljal svinje individualno (slika 1). Kotci morajo imeti rešetkaste pregrade, da imajo svinje kontakt z ostalimi svinjami. Prav tako morajo biti kotci dovolj veliki, da se svinje v njem lahko obračajo.

9.4.1 Priprava odstavljenih svinj in mladic na pripust

Za uspešen pripust je pomembna primerna kondicija svinje. Na kmetijah s krškopoljskimi prašiči se pogosto zgodi, da so svinje ob koncu podaljšane laktacije v slabi kondiciji, kar povzroči zakasnitev ali celo izostanek estrusa. Interim obdobje je tako lahko podaljšano ne samo za nekaj dni, ampak za več tednov. Svinja, ki bo po prasitvi preveč shujšala (slika 2), si zlepa ne bo opomogla in jo iz usmiljenja raje usmrtimo. Tudi rejec bo na škodi, saj bo imel z njo verjetno več stroškov kot z novo svinjo. Vsekakor pa mora poskrbeti, da bo za svinje bolje poskrbel v zadnji tretjini brejosti in laktaciji. Zlasti mora biti pozoren na prvesnice, ker ob prvi prasitvi še niso telesno povsem razvite, zato so zahteve po hranilnih snoveh še toliko večje in jih preveliko hujšanje še bolj prizadene.

Po odstavitvi oz. pred pripustom svinjo krmimo obilno in s kakovostno krmo. Za pomoč pri presuševanju ji odvzamemo popoldanski obrok dan pred odstavitvijo in je ne krmimo na dan odstavitve. Pri daljših laktacijah in svinjah z malo mleka je ta skrb pravzaprav odveč. Če lahko odstavimo več svinj hkrati, svinje naselimo skupaj. Priporočamo ureditev arene (Kovač in sod., 2014a), nastlane s slamo. Lahko pa so uhlevljene tudi na individualnih stojiščih. Prvi dan po odstavitvi pokladamo 1 do 1.5 kg, nato pa po volji. Po odstavitvi stimuliramo estrus z merjascem tako, da ga pripeljemo za nekaj časa na hodnik pred odstavljenе svinje. Četrty dan je merjasec prisoten pri ugotavljanju bukanja. Peti dan naj bi se večina svinj bukala.

Pri mladicah po 160. dnevu starosti spodbujamo spolno zrelost. Spolno zrelost, ki se pojavi nekako čez 20 dni, prepoznamo po prvem estrusu. Mladice ne pripustimo pri prvem, ampak šele pri tretjem ali vsaj drugem estrusu. Izpolnjeni morajo biti tudi drugi pogoji: ob pripustu morajo mladice tehtati nad 120 kg in biti v primerni kondiciji. To pa pomeni, da niso niti presuhe niti predebele. Pri vzreji plemenskega podmladka poskrbimo, da imajo mladice primeren prirast (pri tradicionalnih genotipih okrog 600 g/dan), vendar jih ne pitamo po volji, da se ne zamastijo preveč. Glede na rast in plodnost krškopoljskega prašiča, ki jih dosejajo pri dobrih rejcih, se lahko precej približamo sodobnim pasmam, vseeno pa so lahko mladice ob pripustu nekoliko starejše (7 do 8 mesecev). Mladice lahko dobijo precej voluminozne krme: če smo kosili mlado travo, detelje ali lucerno in jo dobro posušili, bomo lahko iz njih

dobili pretežni del beljakovin, energijo pa zagotovimo z žitom. Dva tedna pred pričakovanim pripustom pa mladice obilno krmimo.

S stimulacijo estrusa bo pojav bukanja bolj načrten (praviloma 5. dan), estrus krajši in bolj izrazit. Zaradi tega se bo povečalo število in kakovost ovuliranih jajčec ter skrajšalo interim obdobje. "Vasovanje" merjasca in tekmovanje svinj za njegovo naklonjenost je pravzaprav prijeten stres in s tem v ničemer ne kršimo dobrega počutja svinje. Tako je pravočasen uspešen pripust pravzaprav eden od pokazateljev dobrega počutja. Bolj prav sicer rečemo, da v rejah, kjer pripusti zakasni, za dobro počutje plemenskih živali ni ustrezno poskrbljeno.

Merjasec naj bo uhlevljen individualno in ločeno od mladic in odstavljenih svinj, po stimulaciji ga odstranimo. Ugoden učinek pri stimulacijah in spodbujanju privolitvenega refleksa dosežemo le, kadar "vasuje" - merjasca pripeljemo do ograje kotca in ga čez uro ali dve odvedemo stran. Med svinje ga lahko spuščamo le, če svinje tudi osemenjemo, potomci pa so primerni le za pitanje. Stalna prisotnost merjasca pri svinjah ni priporočljiva, saj se svinje nanj navadijo in znaki bukanja so manj izraziti.

Slika 2: Presuha svinja krškopoljske pasme kategorije 1

Nekontrolirani skoki z ejakulacijami lahko povzročijo, da v času, ko bo svinja godna za pripust, seme ne bo več kakovostno. Čeprav bo merjasec imel malo pripustov, bo pri skupinski reji s svinjami pravzaprav v kratkem obdobju pripustov prekomerno izkoriščen. Merjasca

lahko uporabimo pri enem pripustu na dan, kar pri večini krškopoljskih rej ne bo problem. Pri prašičih zato vršimo le nadzorovane pripuste in pripust tudi zapišemo. Znan datum pripusta nam tudi skrajša obdobje, ko spremljamo svinjo pred prasiatvijo. Če vemo, kdaj je bil pripust uspešno opravljen, lahko vnaprej pričakujemo natančen rok prasiatve in nam ni potrebno opazovati svinje teden ali več.

9.4.2 Pripust svinj

Svinje pripuščamo, ko se bukajo. Ko se pojavijo prvi znaki bukanja, s pripustom ne hitimo, saj jajčeca ovulirajo proti koncu estrusa. Svinjo prvič pripustimo nekako 12 ur po začetku estrusa in po 12-tih urah pripust ponovimo, če je svinja še v estrusu, če še "stoji". Prisotnost merjasca pomaga rejcu pri ugotavljanju bukanja, saj spodbuja sprožitev privolitvenega refleksa. Na dan pripusta pa ne ugotavljamo bukanja z merjascem, ampak je prisoten le pri pripustu ali osemenitvi (Kovač in sod., 2014b).

V zadnjih letih za določene reje izbiramo najprimernejšega merjasca tako, da je koeficient sorodstva s svinjami v reji čim manjši, že ob iskanju merjasca. Ker pa se največkrat kupi manjšega merjaščka, bo sestava črede svinj lahko povsem drugačna kot ob nakupu. Zato vsakokrat pred pripustom sorodstvo med posamezno svinjo in potencialnim merjascem preverimo. Parjenje v sorodu lahko prinese vrsto težav. Če bomo mladice vzrejali doma ali pa jih kupovali pri istem rejcu, bo lažje najti merjasca, ki bo primeren za čim več svinj v čredi. V vsakem primeru so v vaši čredi lahko svinje, ki so z izbranim merjascem preveč v sorodu. Takrat lahko preverimo, če je zanjo primeren merjasec, ki je na razpolago na osemenjevalnem centru ali na bližnji pripustni postaji.

Pred pripustom tudi odsvetujemo pašo svinj. Bukajoče svinje lahko privabijo divje merjasce in je nenačrtovan pripust lahko še najmanjša nadloga. Tudi prireja bo manjša. Še večji problem pa je, da so divji prašiči lahko prenašalci nevarnih kužnih bolezni. Od odstavitve do pripusta je lahko kratko obdobje (5 do 10 dni), zato tudi ne bi smelo povzročati težav.

9.5 Oskrba pripuščenih svinj

Po pripustu lahko svinje vzrejamo v majhnih čredah z manj kot 10 svinjami posamično (slika 1) ali v skupinah. Uporabimo lahko klasično ureditev čakališča s skupinskimi kotci ali obogatene sisteme z večjimi površinami, izpusti ali celo izhodi na prosto (slika 3). Na tej sliki imajo svinje dostop do zaprtega spalnega prostora. Krmljenje je na izpustu. Krmilniki so pod streho, na ograji izpusta, zadaj za hlevom pa so bile nameščene jaslji, kjer poleti dobivajo svežo pokošeno travo, v zimskem času pa lahko ponudimo slamo, seno ali silažo. Te svinje imajo omogočen tudi izpust na prosto. Prostor za gibanje je bil ograjen in ločen za posamezne skupine. Reja je večja, zato vzdržujejo ločene skupine glede na stadij brejosti. Prikazana reja ima nadstandardno uhlevitev, namenjena je prikazu živalim prilagojene reje. Gostje si lahko kmetijo najprej ogledajo in nato v njihovem gostišču tudi poskusijo meso vzrejeno in predelano na njihovem posestvu.

Slika 3: Izpusti za svinje na kmetiji z nadstandardno uhlevitvijo v Nemčiji

Breje svinje lahko vzrejamo tudi na prostem (slika 4). Predstavljamo rejo iz Anglije, kjer so plemenske svinje držali na prostem. Rejec in njegov sosed sta vzrejala podmladek v hlevu. Reji sta bili obkroženi z njivskimi površinami, zato je bilo za biovarnost dobro poskrbljeno. Številne reje na prostem najdemo tudi v ZDA in Avstraliji na površinah, kjer je obdelovanje ekonomsko nezanimivo. V Španiji, na Portugalskem in v Franciji redijo prašiče avtohtonih pasem v redko poraslih gozdovih. Reje najdemo tudi v drugih evropskih deželah kot alternativni način reje.

Slika 4: Držanje svinj na prostem v Veliki Britaniji

Na površini, kljub majhni obremenitvi ni rastja, zato ta način reje ne moremo obravnavati kot pašo. Svinje se bile hibridi modernih pasem, vendar pa je način reje primeren tudi za avtohtone pasme. Prednost tega sistema je predvsem v dobrem počutju svinj in manjših investicijskih stroških. Ker so obremenitve površin manjše, so tudi manjši problemi z izločki. Za svinje moramo imeti zavetišča. Tu na polju vidimo nekakšne bungalove, kamor se svinje

zatečejo ob vremenskih nepravilnostih. Zavetišče je lahko urejeno tudi kot nadstrešek ali lopa. Na paši mora biti tudi dovolj sence, da se živali lahko umaknejo pred žgočim soncem.

Opozorili pa so nas, da je idila lahko tudi zavajajoča in so s tem načinom reje tudi nekatere težave. V večji čredi je nekoliko težavnejši pregled nad živalmi, saj je težko opaziti bolno žival, ki se zateče v zavetišče. Potrebno je veliko več (ročnega) dela za krmljenje, napajanje in drugo oskrbo živali. Na razritem polju je ogromno blata, kar omogoča prašičem valjanje, površine pa so lahko skoraj neprehodne. Živali so izpostavljene parazitom. Pri mlajših živalih je praktično nemogoče zagotoviti ustrezno temperaturo, zato so slabši prirasti in večje izgube. Ker se potrebujejo velike površine za držanje živali, se tako zmanjšajo površine za pridelavo krme za živali. Reje so primerne zlasti tam, kjer so površine, ki sicer niso primerne za poljedelstvo. Manj primeren je ta način reje tudi v predelih z ekstremnimi vremenskimi pojavi, kamor štejemo vroča poletja, mrzle zime, poplavna območja in predeli z močnim vetrom.

Slika 5: Reja prašičev na prostem z urejenim zalogovnikom v Nemčiji

Velika težava pa je tudi oskrba živali s krmo, saj v reji na prostem prašiči ne najdejo na razrityh površinah prav nič krme. Mesta za krmljenje uredimo tudi na prostem. Kadar nimamo dostopa do hleva, lahko zalogovnike pri manjših skupinah pritrdimo na utrjena, najboljše betonska tla in krmišče pokrijemo. Če je čreda večja, lahko kot zalogovnik služi silos primerne velikosti (slika 5). Prostor je ograjen in tako omogoča, da v tem delu prašiče tudi ujamemo, kadar je to potrebno. Tudi na urejenih krmiščih je raztros krme velik, povsem neprimerno pa je krmljenje na tla oz. zemljo. Z zemljo in izločki premešana krma je gojišče za bolezenske klice in raj za prenašalce bolezni. V manjših rejah si lahko uredimo krmljenje tudi v koritih.

Poraba krme je nekoliko večja, delo je ročno. Pri krmljenju po volji je potrebno krmljenje večkrat na dan.

Reja na paši je še bolj ekstenzivna oblika reje prašičev, saj je potrebno urediti čredinke in omogočiti, da se raste na uporabljenih površinah obnovi. Obnova ruše je bolj dolgotrajna kot pri prežvekovalcih, zato je potrebno več čredink. Tudi v teh primerih je potrebno urediti zavetišča in krmišča. Na pašnikih lahko predpostavljamo, da živali dobijo po volji svežo travo, vendar pa je potrebno dokrmljevanje. Dodatek mora biti usklajen s kakovostjo paše do uravnoveženega obroka. Če je paša mlada, je bogata z beljakovinami, a skromna na energiji. Pri ostareli paši pa le-ta predstavlja le material za zaposlitev. Paša prašičev je lahko tudi v bukovih, kostanjevih in hrastovih gozdovih, kjer je ob dobrih letinah obilo energetsko bogatih plodov. Da bi zagotovili celoletno oskrbo z gozdnimi plodovi, jih nabirajo in skladiščijo.

9.6 Zaključki

Krškopoljski prašič je sicer avtohtona pasma, kljub temu pa znanje pridobljeno pri sodobnih pasmah s pridom uporabimo. Prašiči so prilagojeni na naše okolje in imajo skromne zahteve, zato lahko večino krme pridelamo doma ali v bližnji okolici. Tradicionalni način reje moramo prilagoditi zahtevam zakonodaje, ki ureja rejo domačih živali, in sodobnemu znanju o potrebah plemenskih svinj. Tudi v rejah lokalnih pasem moramo poskrbeti, da imamo v rejah pogoje, ki ustrezajo posameznim reprodukcijskim ciklusom svinj. V ta namen svinje največkrat uhlevimo ločeno in pripravljamo obroke, katerih sestava in količina morata biti prilagojena potrebam svinje glede na reprodukcijski cikel. Pri uhlevitvi lahko izbiramo nadstandardne rešitve, vendar morajo v prvi vrsti biti prilagojene živalim in lažjemu delu, šele nato lahko prisluhnemo svojemu prepričanju. S skrbnim opazovanjem živali pridobimo veliko praktičnega znanja, ki ga s pomočjo teoretičnega znanja koristno uporabimo pri izboljšanju rezultatov v reji.